

КОНЦЕПЦИЯ ЗА ПРОМЯНА НА УЧЕБНИТЕ ПРОГРАМИ

Необходимост от промяна

Учебните програми, оценяването и методите на преподаване са базовите елементи на образователната система и определят основните ѝ характеристики. Учебните програми задават какво и колко учат учениците, но формират и начина на учене и преподаване.

Българската система на училищно образование носи белезите на традиционните системи от 19-и и 20-и век – фокусирана върху предоставянето на знания, с вкоренена култура на заучаване и възпроизвеждане на знания. Ефективна в миналото и във формирането на базова грамотност, днес тя показва недостатъчна способност да изпълни другите по-важни цели, които ѝ възлагаме - формиране на умения и нагласи, личностно развитие, развитие на функционална и социално-емоционална интелигентност, изграждане на трайна мотивация за учене.

Българските ученици се представят относително добре в международните изследвания (PIRLS и TIMMS), оценяващи базовата грамотност, и твърде незадоволително в международното изследване PISA, насочено към мерене на функционалната грамотност. Това показва основни характеристики на образователната ни система като цяло и на учебните ни програми в частност – прекалено амбициозни в предоставянето на знания, твърде стръмни, с бързо натрупване на теми, факти, формули, понятия, но без достатъчно възможност за превръщането им в умения. В допълнение действащите учебни програми не допринасят достатъчно и за възпитателната функция на училището – формирането на нагласи и отговорно поведение към заобикалящия ни свят, социално-емоционално учене и социализация на учениците.

Настоящият документ е обща визия за промяна. Представяме го като основа за дискусия за цялостна и концептуална промяна в учебните програми. Представяме го и с ясното съзнание и с уточнението, че разговорът по отделните предмети е твърде различен. Поради това и въз основа на дискусията по този документ възнамеряваме да изготвим и предложим за обсъждане отделно концепции за учебни програми по различните предмети, които да дефинират рамката за промяна и да служат като задание на работните групи и експертите, които ще изготвят учебните програми.

Настоящата концепция за промяна на учебните програми стъпва на разбирането, че те са само елемент от по-сложна система за управление на съдържанието на училищното образование и са тясно свързани, от една страна, с редица държавни образователни стандарти, които дават отговор на въпросите кога, какво и колко да се учи – за учебния план, за общообразователната подготовка, за профилираната подготовка, за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование, а от друга, с ключовите средства и подходи за постигане на качество на обучението – учебници, методи за преподаване и учене, инструменти за оценяване на придобитите умения. Въз основа на дискусията по този документ целим да изведем и необходимите промени в останалите елементи на системата.

Всяка промяна в образователната система изисква продължителна и последователна работа. С обсъждането и одобрението на визия за учебните програми се надяваме да осигурим по-широка устойчива професионална, експертна и политическа подкрепа за промяната. Политическата подкрепа на визията ще бъде гаранция за последователност на усилията. Цялостната промяна в учебните програми изисква над 5 години работа и тя би била възможна само ако са налице относителен консенсус и подкрепа.

Макар и действащите учебни програми да са базирани на концепцията за ключовите компетентности, след постъпателното им прилагане в практиката и след няколкократното им оптимизиране е ясно, че формалното олекотяване не може да доведе до системна промяна.

Прекалено амбициозните откъм съдържание и скорост учебни програми не оставят достатъчно време за формиране на умения, задълбочено учене и осмисляне. Водят до препускане през материала и възпроизвеждат културата на заучаване. Причина са за натрупване на дефицити у голяма част от учениците, демотивация и самоизключване.

В стремежа си да представят научното познание в пълнота учебните програми извеждат повтарящи се алгоритми, чиято добавена стойност за съвременния дигитален свят е твърде малка и води предимно да развитието на механичната памет. Наред с това определят голям брой, силно детайлизирани и повтарящи се очаквани резултати, което, от една страна, натоварва учебниците с излишна фактология, а от друга, представлява предизвикателство по отношение на проверката и оценката на придобитите умения, особено пред онези учители, които следват плътно учебника. Всичко това в комбинация с големия обем информация и нерядко сложният език в учебниците водят до бързо натрупване на пропуски и трайно демотивиране на учениците.

Основни цели на промяната:

- 1. Да подготвим учениците за живота и за ерата на променящите се професии - придобиване на компетентности за успешен живот и осигуряване на благополучие за всички деца и ученици.*
- 2. Да променим доминиращата култура на заучаване и да префокусираме към функционалността на знанията.*
- 3. Да засилим възпитателната функция и развием социално-емоционалната интелигентност.*
- 4. Да освободим време на учителите и учениците.*

Основни принципи и характеристики на новите учебни програми

Новите учебните програми трябва да са:

1. *Базирани на компетентностни профили.* Работата по програмите трябва да започне с разработването на рамка (таксономия) на компетентностите и матрица „предмет - компетентност“, въз основа на която да се разработи компетентностен профил по всяка програма.

2. *Ориентирани към умения* - новите програми трябва да са с по-силен акцент върху уменията от досегашните. Разчетени с повече време за упражнения и формиране на умения, отколкото за придобиване на нови знания. Времето, условно разчетено за нови знания, не трябва да надвишава 45 процента.

3. *С много по-силен акцент върху формирането на нагласи/отношения (ценности)*, отколкото за настоящите. Основна цел на образователната система е да възпита децата в национално самосъзнание, човешки добродетели, граждански ценности и личностни качества. МОН има одобрена Стратегия за възпитателната работа, целите на която трябва да бъдат реализирани и чрез учебните програми.

4. *С акцент върху социално-емоционалните умения.* Социално-емоционалното учене надгражда концепцията за възпитанието. Социално-емоционалната зрялост е ключова за личностното развитие на всяко дете.

5. *По-рамкови и с възможност за интегриране на предмети.* Извеждането на глобални области с обобщено представени очаквани резултати би позволило адаптирането на учебните програми на ниво училище и би дало достатъчна свобода на учителя да прилага подходи, методи, средства, ресурси и среда в зависимост от конкретната ситуация, интересите и възможностите на учениците, в т.ч. и да прехвърля и размества отделни теми и очаквани резултати между класовете в рамките на етапа, и да работи по надпредметни и значими за съвременното развитие теми и проблеми.

6. *С олекотено съдържание.* Освобождаването на време на учителите и учениците ще даде възможност за формирането на умения и на нагласи. Намалването на учебното съдържание не означава, че учениците ще научат по-малко. Напротив, свръхамбициозните програми водят до демотивация и самоизключване, възпроизвеждат културата на заучаване и възпрепятстват формирането на умения.

Учебното съдържание може да се оптимизира по линия на:

- отпадане на фактология (знания, които не формират умения);
- намаляване броя и обема на темите;
- намаляване на профилирана и небазова професионалната подготовка.

7. *Насочени към учениците със средни когнитивни способности.* Системата трябва да осигурява допълнително възможности за преодоляване на образователните трудности на учениците с ниски когнитивни способности и за развитие на способностите на учениците с високи когнитивни способности. Тя обаче се справя много трудно с наваксването на натрупаните дефицити, когато програмите са настроени предимно към учениците с високи когнитивни способности.

8. *Развиващи широк набор от компетентности и високо ниво на грамотност, а не толкова специализация.* Днешните ученици ще живеят и работят в свят, който ще изисква по-широк набор от умения, а специализираните знания ще се променят и остаряват още по-бързо. Това налага структурна промяна в учебните програми и учебния план (*виж по-долу*).

9. *С много по-силен фокус върху образованието в здравословен начин на живот.* Днес образователните системи са призвани да дадат шанс както за щастлив, така и за качествен и продължителен живот на всяко дете. Това става с образованието в здравословен начин на живот.

10. *С включени методически насоки в тях.* Учебните програми трябва да очертаят специфичните за предмета и възрастта методи, форми и инструменти и да предложат препоръки и решения без да отнемат свободата на учителя да избира пътя, средствата, подходите, темпа и средата за достигане до съответните очаквани резултати. Методическите насоки могат да се използват за: насърчаване на иновативните методи на преподаване, насочени към повишаване на мотивацията за учене; подкрепа на новопостъпващите учители; ориентир при квалификацията и при разработването на учебници и дигитално съдържание; синхронизиране на методическите изисквания и омекотяване на преходите между различните етапи. Добавянето на дескриптори в учебните програми ще улесни учителите при поставянето на по-обективни оценки, ще подпомогне балансираното прилагане на формиращото и обобщаващо оценяване и не на последно място - ще позволи синхронизиране между вътрешното и външното оценяване.

Учебните програми, както и досега, трябва да стъпват и на следните основни принципи:

- научност;
- системност;
- актуалност;
- последователност;
- методическа обосновааност;
- оптималност на съдържанието;
- ефективност на формата;
- единен подход към разработването им.

Промени в учебния план

Целите на настоящата концепция не могат да се реализират без промяна в учебния план. Тази промяна трябва да осигури повече пространство за общообразователната подготовка.

Успешната личностна и професионална реализация днес изисква по-широк спектър от умения. Бъдещето ще изисква още повече. Очакванията са днешните ученици да

сменят професии, а не само работни места по време на трудовия си живот. Ще се променят бързо не само списъкът, но и характерът на професиите. Професиите на бъдещето ще изискват повече и по-комплексни умения. От друга страна, с развитието на технологиите тясноспециализираните знания по-бързо ще стават неактуални и по-лесно ще се заменят от изкуствен интелект. Това променя задачата на образователните системи – при едно и също учебно време тя трябва да даде по-широка база от умения. Тази промяна се отразява на структурата на учебния план и учебните програми – те трябва да съдържат по-широка основа от компетентности за сметка на висока специализация.

Българската система на училищното образование е прекалено амбициозна откъм специализация. Програмите за профилирана подготовка съдържат голям обем знания, които се придобиват във висшите училища. Тяхната оптимизация ще освободи пространство за качване на общообразователна подготовка в по-горните класове, за по-голяма интердисциплинарност и за вплитане на повече хоризонтално преносими умения в учебните програми.

В програмите за професионална подготовка могат да се разширяват базовите професионални компетентности за сметка на тясноспециализираните знания, които са свързани с конкретна технология или конкретно работно място днес.

Етапи в процеса на промяна на учебните програми

Процесът на промяна трябва да включва минимум следните етапи и дейности:

<i>Подготвителен етап</i>	<i>Същински етап</i>	<i>Финален етап</i>
Обща концепция за промяна на учебните програми	Проекти на нови учебни програми в съответствие с разработените концептуални рамки	Утвърдени нови учебни програми
Концептуални рамки за учебни програми по отделните учебни предмети	Обратна връзка от апробирането на елементи от учебните програми	Поетапно въведени нови учебни програми и нови учебници
Широко обсъждане със заинтересованите страни	Актуализирани изисквания за разработване на учебници	Механизъм за обратна връзка и усъвършенстване на учебните програми